

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE İNSANİ YOKSULLUK

İnsani yoksulluk (human poverty), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından geliştirilmiş yeni bir yoksulluk ölçütüdür. Gelir yoksulluğu, yaşamın idame ettirilmesi için asgari düzeyde gerekli gelir düzeyi ile ölçülüyor. Bu anlamda, gelir yoksulluğu, satın alma gücünden yoksun olma anlamına geliyor. Gelir yoksulluğu hesaplamalarında genellikle bir ülkede belirli miktarda yiyecek satın almak için gerekli gelir, "yoksulluk sınırı" olarak tanımlanıyor. İnsani yoksulluk ise bir kısım bireylerin insanca yaşam imkanlarına sahip olmaması anlamına geliyor. UNDP, gelişmekte olan ülkelerde insani yoksulluğu üç kriterden yola çıkarak hesaplamaktadır: (bkz: Şekil-1.)

1.Yaşam Süresi: Uzun bir yaşamdan yoksun olma insani yoksulluğun ilk göstergesi olarak kabul ediliyor. UNDP, hesaplamalarında 40 yaşı esas almakta ve bu yaşın altındaki yaşam süresini insani yoksulluk olarak değerlendirmektedir.

2.Eğitim: Eğitim imkanlarından yoksun olma, insani yoksulluğun ikinci göstergesini oluşturuyor. Hesaplamalarda yetişkinler arasındaki okuma yazma bilmeme oranı insani yoksulluğun bir diğer kriterini oluşturmaktadır.

3.Ekonomik ve Sosyal İmkanlar: Bireylerin ekonomik ve sosyal imkanlardan yoksun olması, insani yoksulluğun bir diğer göstergesini oluşturuyor. UNDP aşağıda belirtilen başlıca üç veriden yararlanarak ekonomik ve sosyal imkanlara sahip olma düzeyini belirlemektedir;

- Sağlıklı içme suyuna sahip olmayan nüfus yüzdesi.
- Temel sağlık imkanlarından yoksun olan nüfus yüzdesi.
- 5 yaşın altında olan ve yeterli beslenemeyen nüfus yüzdesi.

Yukarıda belirtilen üç kriterin (yaşam süresi, eğitim, ekonomik ve sosyal imkanlar) ortalaması alınarak "insani yoksulluk indeks değeri" tespit edilmektedir.

UNDP, 1998 yılında yayınlanan İnsani Gelişme Raporu'nda gelişmiş ülkeler için de bir "insani yoksulluk indeksi" geliştirmiş bulunuyor. UNDP, gelişmiş

ülkelerde insani yoksulluğu başlıca şu kriterleri esas alarak hesaplamış bulunuyor:

- 60 yaşından daha fazla yaşam imkanına sahip olmayan nüfus oranı,
- Yeterli ölçüde okuma yazma imkanına sahip olmayan nüfus oranı,
- Gelir yoksulluğu sınır altında bulunan nüfus oranı, (Kullanılabilir kişisel gelirin yüzde 50'sinden daha az gelire sahip nüfus oranı esas alınıyor).
- Uzun dönem işsizlik oranı.

Gelişmekte Olan Ülkelerde İnsani Yoksulluk

Tablo-1'de gelişmekte olan ülkelerde insani yoksulluk indeks sıralaması yer almaktadır. Tablodaki verileri şu şekilde özetleyebiliriz:

Araştırmaya dahil edilen toplam 85 ülke arasında insani yoksulluğun ol en fazla ve ya da başka bir ifadeyle en yaygın olduğu ülkeler sırasıyla Nijer, Burkina Faso, Etyopya, Orta Afrika Cumhuriyeti ve Mali'dir. Buna karşın göreceli olarak insani yoksulluğun daha az boyutlarda olduğu tahmin edilen ülkeler ise şunlardır: Uruguay, Kosta Rika, Küba, Şili, Fiji ve Ürdün. Türkiye, toplam 85 ülke arasında insani yoksulluğun göreceli olarak en az olduğu ülkeler yönünden yapılan sıralamada 25. sırada bulunmaktadır.

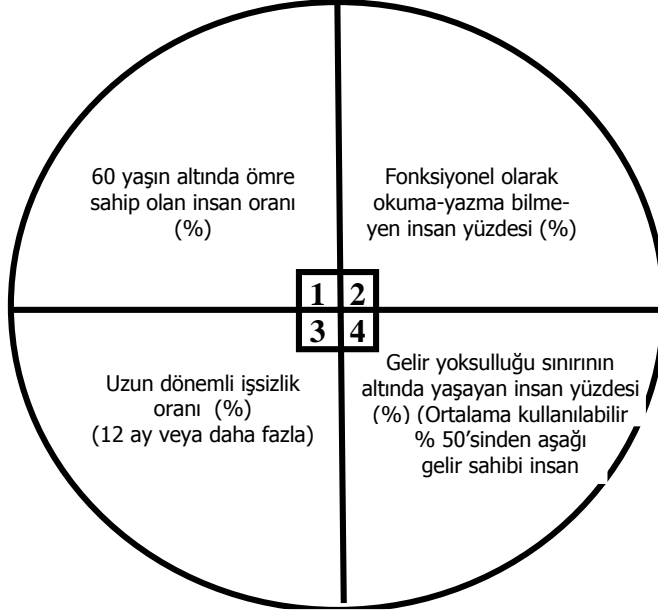
İnsani yoksulluğun en ileri düzeyde olduğu Nijer'de, insani yoksulluğun göreceli olarak en az yaşandığı Uruguay'da ve Türkiye'ye mevcut verileri ortaya koymak bize karşılaştırma yapma imkanı sağlamaktadır. İnsani gelişme kriterleri yönünden bu üç ülkenin durumu şu şekildedir:

1. 40 yaşından daha uzun bir yaşama imkanına sahip olmayan nüfus oranı Nijer'de 35,2, Uruguay'da 5.0, Türkiye'de ise 9.3 dür.
2. Nijer'de toplam nüfusun yüzde 85.3'ü, Uruguay'da yüzde 2.4'ü, ülkemizde ise yüzde 16'sı okuma yazma bilmemektedir.
3. Temiz içme suyundan mahrum olan nüfus oranı Nijer'de yüzde 39, Uruguay'da ise yüzde 5'tir. Ülkemizde ise nüfusun yaklaşık yarısının temiz içme suyundan mahrum olduğu tahmin edilmektedir.
4. Nijer'de sağlık hizmetlerinden mahrum bulunan nüfus oranı yüzde 70'tir. Uruguay'da ve ülkemizde ise herkesin genel olarak temel sağlık hizmetlerine erişiminin mümkün olduğu tahmin edilmektedir.

**Şekil-1: İnsani Yoksulluk İndeksi Hesaplama Kriterleri
(Az Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler İçin)**

(Gelişmiş Ülkeler İçin)

Kaynak: UNDP, Human Development Report, 1998'den yararlanılarak tarafımızca oluşturulmuştur

5. Nijer'de nüfusun yüzde 81'i kanalizasyon hizmetlerinden mahrum olarak yaşamaktadır. Uruguay'da bu konuda veri elde edilememiştir. Ülkemizde ise bu oran yüzde 20'dir.
6. İnsani yoksulluk kriterlerinden bir diğeri ise 5 yaşın altında yetersiz beslenen nüfus oranıdır. Nijer'de sözkonusu oran yüzde 50, Uruguay'da yüzde 5 ve ülkemizde ise yüzde 10'dur.

Bu açıklamalarımızdan anlaşıldığı üzere az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde insani yoksulluk sorunu bulunmaktadır ve bu sorun özellikle az gelişmiş ülkelerde çok ciddi boyutlardadır.

Gelişmiş Ülkelerde İnsani Yoksulluk

Yoksulluk sorunu genel olarak az gelişmiş ve gelişmiş ülkelerin bir sorunu olarak bilinir. Ancak gelişmiş ülkelerde de insani yoksulluk sorunu mevcuttur. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı adını taşıyan organizasyonun gelişmiş ülkelerde insani yoksulluk araştırmasının sonuçlarını burada özetlemekte yarar görüyoruz.

Tablo-2'de yeralan verilere baktığımızda şu tespitleri yapabiliyoruz:

Doğumda 60 yaş ve üzerinde yaşam imkanına sahip olmayan nüfus oranı bazı ülkelerde diğerlerine oranla göreceli olarak yüksek bulunmaktadır. Örneğin, ABD'de bu oran yüzde 12.4 iken, Norveç'te sözkonusu oran yüzde 8.9'dur.

Fonksiyonel açıdan okuma yazma imkanını sahip olmayan nüfus oranı da ülkeden ülkeye değişmekle birlikte İskandinav ülkelerinde belirtilen oranın daha düşük olduğu görülmektedir. ABD'de nüfusun yüzde 20.7'si fonksiyonel okur yazarlık imkanına sahip değildir. Sözkonusu oran Norveç'te yüzde 8.5 dir. Uzun dönem işsizlik oranı da insani gelişmenin temel göstergelerinden birisidir. Bazı ülkelerde işsizlik sorununun daha ciddi bir sorun olduğu görülmektedir.

UNDP, gelir yoksulluğunu da insani yoksulluğun bir temel göstergesi olarak ele almaktadır. Kullanılabilir kişisel gelirin yüzde 50'sinden daha az bir kısmına sahip nüfus yüzdesi Norveç'te 5.8 iken, bu oran ABD'de 17.3 dür.

Tablodaki verilere baktığımızda Norveç, İsveç, Finlandiya, Danimarka ve Almanya gibi ülkelerde insani yoksulluğun göreceli olarak daha az boyutlarda olduğu tespitini yapabilmekteyiz.

Tablo-1: Gelişmekte Olan Ülkelerde İnsani Yoksulluk İndeksi (1998)

Sıra No	Ülke Adı	İnsani Yoksulluk İndeksi Değeri 1998	40 Yaşından Daha Uzun Bir Yaşam İmkanına Sahip Olmayan Nüfus % 1998	Okuma Yazma Bilmeyenlerin Oranı (15+Yaş) % 1998	Temiz İçme Suyuna Sahip Olmayan Nüfus % 1990-98	Temel Sağlık Hizmetlerinden Yararlanamayan Nüfus % 1981-93	Kanalizasyon Hizmetlerinden Mahrum Nüfus % 1990-98	5 Yaşın Altında Yetersiz Beslenen Nüfus % 1987-98
1	Uruguay	3,9	5,0	2,4	5	0	(-)	5
2	Kosta Rika	4,0	3,9	4,7	4	3	16	2
3	Küba	4,6	4,4	3,6	7	0	34	9
4	Şili	4,7	4,4	4,6	9	5	(-)	1
5	Trinidad and Tobago	5,1	4,0	6,6	3	1	(-)	7
6	Fiji	8,4	4,9	7,8	23	1	8	8
7	Ürdün	8,8	6,9	11,4	3	10	1	5
8	Panama	8,9	6,3	8,6	7	18	17	7
9	Bahreyn	9,6	4,6	13,5	6	0	3	9
10	Guyana	10,0	13,4	1,7	9	4	12	12
11	Kolombiya	10,4	9,8	8,8	15	13	15	8
12	Meksika	10,4	8,2	9,2	15	9	28	14
13	Lübnan	10,8	7,3	14,9	6	5	37	3
14	Mauritius	11,6	4,8	16,2	2	1	0	16
15	Venezüela	12,4	6,4	8,0	21	(-)	41	5
16	Jamaika	13,4	5,0	14,0	14	(-)	11	10
17	Katar	13,7	4,8	19,6	0	0	3	6
18	Malezya	14,0	4,7	13,6	22	12	6	19
19	Libya	15,3	6,3	21,9	3	0	2	5
20	Dominik Cumh.	15,4	8,8	17,2	21	(-)	15	6
21	Brezilya	15,6	11,3	15,5	24	(-)	30	6
22	Filipinler	16,1	8,9	5,2	15	(-)	13	28
23	Paraguay	16,4	8,6	7,2	40	(-)	59	4
24	Türkiye	16,4	9,3	16,0	51	0	20	10
25	Peru	16,5	11,3	10,8	33	(-)	28	8

Tablo-1 Devamı: Gelişmekte Olan Ülkelerde İnsani Yoksulluk İndeksi (1998)

Sıra No	Ülke Adı	İnsani Yoksulluk İndeks Değeri 1998	40 Yaşından Daha Uzun Bir Yaşam İmkanına Sahip Olmayan Nüfus % 1998	Okuma Yazma Bilmeyenlerin Oranı (15+Yaş) % 1998	Temiz İçme Suyuna Sahip Olmayan Nüfus % 1990-98	Temel Sağlık Hizmetlerinden Yararlanamayan Nüfus % 1981-93	Kanalizasyon Hizmetlerinden Mahrum Nüfus % 1990-98	5 Yaşın Altında Yetersiz Beslenen Nüfus % 1987-98
26	Ekvador	16,8	10,9	9,4	32	20	24	17
27	Bolivya	17,4	18,0	15,6	20	(-)	35	10
28	Birleşik Arap Emir.	17,9	3,0	25,4	3	10	8	14
29	Tayland	18,7	10,4	5,0	19	41	4	19
30	Çin	19,0	7,7	17,2	33	(-)	76	16
31	İran	19,2	9,4	25,4	5	27	36	16
32	Suriye	19,3	8,2	27,3	14	1	33	13
33	Güney Afrika	20,2	25,9	15,4	13	(-)	13	9
34	El Salvador	20,2	10,7	22,2	34	(-)	10	11
35	Sri Lanka	20,3	5,2	8,9	43	10	37	34
36	Tunus	21,9	7,5	31,3	2	10	20	9
37	Cape Verde	22,0	10,1	27,1	35	18	73	14
38	Umman	22,7	6,2	31,2	15	11	22	23
39	Honduras	23,3	11,3	26,6	22	38	26	18
40	Lesotho	23,3	26,0	17,6	38	20	62	16
41	Nikaragua	24,2	12,2	32,1	22	(-)	15	12
42	Cezayir	24,8	8,8	34,5	10	(-)	9	13
43	Maldiv	25,4	13,0	4,0	40	25	56	43
44	Namibya	26,6	33,5	19,2	17	(-)	38	26
45	Swaziland	27,4	20,2	21,7	50	45	41	10
46	Endonezya	27,7	12,3	14,3	26	57	47	34
47	Vietnam	28,2	11,2	7,1	55	(-)	71	41
48	Botswana	28,3	37,1	24,4	10	14	45	17
49	Guatemala	29,2	15,3	32,7	32	40	13	27

50	Tanzanya	29,2	35,4	26,4	34	7	14	27
----	----------	------	------	------	----	---	----	----

Tablo-1 Devamı: Gelişmekte Olan Ülkelerde İnsani Yoksulluk İndeksi (1998)

Sıra No	Ülke Adı	İnsani Yoksulluk İndeks Değeri 1998	40 Yaşından Daha Uzun Bir Yaşam İmkanına Sahip Olmayan Nüfus % 1998	Okuma Yazma Bilmeyenlerin Oranı (15+Yaş) % 1998	Temiz İçme Suyuna Sahip Olmayan Nüfus % 1990-98	Temel Sağlık Hizmetlerinden Yararlanamayan Nüfus % 1981-93	Kanalizasyon Hizmetlerinden Mahrum Nüfus % 1990-98	5 Yaşın Altında Yetersiz Beslenen Nüfus % 1987-98
51	Kenya	29,5	30,6	19,5	56	(-)	15	22
52	Zimbabve	30,0	41,0	12,8	21	29	48	15
53	Myanmar	31,4	17,6	15,9	40	52	57	39
54	Kongo	31,9	34,4	21,6	66	(-)	31	17
55	Mısır	32,3	9,9	46,3	13	1	12	12
56	Irak	32,9	15,8	46,3	19	2	25	23
57	Komor	33,0	20,1	41,5	47	18	77	26
58	Hindistan	34,6	15,8	44,3	19	25	71	53
59	Gana	35,4	20,6	30,9	35	75	68	27
60	Sudan	35,5	26,6	44,3	27	30	49	34
61	Ruanda	37,5	45,9	36,0	21	(-)	(-)	27
62	Nijerya	37,6	33,3	38,9	51	33	59	36
63	Togo	37,8	34,2	44,8	45	(-)	63	25
64	Zambiya	37,9	46,2	23,7	62	25	29	24
65	Fas	38,4	11,3	52,9	35	38	42	9
66	Kamerun	38,5	27,4	26,4	46	85	11	22
67	Uganda	39,7	45,9	35,0	54	29	43	26
68	Pakistan	40,1	14,3	56,0	21	15	44	38

69	Malavi	41,9	47,5	41,8	53	20	97	30
70	Bangladeř	43,6	20,8	59,9	5	26	57	56
71	Haiti	45,2	26,5	52,2	63	55	75	28
72	Cote d'Ivoire	45,8	37,0	55,5	58	40	61	24
73	Senegal	47,9	28,0	64,5	19	60	35	22

Tablo-1 Devamı: Gelişmekte Olan Ülkelerde İnsani Yoksulluk İndeksi (1998)

Sıra No	Ülke Adı	İnsani Yoksulluk İndeks Değeri 1998	40 Yaşından Daha Uzun Bir Yaşam İmkanına Sahip Olmayan Nüfus % 1998	Okuma Yazma Bilmeyenlerin Oranı (15+Yaş) % 1998	Temiz İçme Suyuna Sahip Olmayan Nüfus % 1990-98	Temel Sağlık Hizmetlerinden Yararlanamayan Nüfus % 1981-93	Kanalizasyon Hizmetlerinden Mahrum Nüfus % 1990-98	5 Yaşın Altında Yetersiz Beslenen Nüfus % 1987-98
74	Benin	48,8	28,9	62,3	44	58	73	29
75	Gambiya	49,0	37,2	65,4	31	(-)	63	26
76	Yemen	49,4	21,2	55,9	39	84	34	46
77	Moritanya	49,7	28,7	58,8	63	70	43	23
78	Gine – Bissau	50,2	40,6	63,3	57	36	54	23
79	Mozambik	50,7	41,9	57,7	54	70	66	26
80	Nepal	51,3	21,9	60,8	29	90	84	47
81	Mali	51,4	33,1	61,8	34	80	94	40
82	Orta Afrika Cumh.	53,0	40,4	56,0	62	88	73	27

83	Etyopya	55,3	42,1	63,7	75	45	81	48
84	Burkina Faso	58,4	39,9	77,8	58	30	63	30
85	Nijer	64,7	35,2	85,3	39	70	81	50

Kaynak: UNDP, Human Development Report, 2000, s. 169-171.

(-) veri yok

Tablo-2: Gelişmiş Ülkelerde İnsani Yoksulluk İndeks Sıralaması (1998)

Ülke Adı	60 Yaşın Üzerinde Bir Yaşam İmkanına Sahip Olmayan Nüfus % 1998	Fonksiyonel Açıdan Okuma Yazma Bilmeyenlerin Oranı (16-65 Yaş Arası) 1994-98	Uzun Dönem İşsizlik Oranı (Toplam İşgücünün Yüzdesi Olarak) 1998	Gelir Yoksulluğu Sınırı Altında Bulunan Nüfus Oranı (Kullanılabilir Kişisel Gelirin Yüzde 50'sinden Daha Az Gelire Sahip Nüfus Oranı) 1987-97
Norveç (1)	8,9	8,5	0,3	5,8
İsveç (2)	8,5	7,5	2,7	8,7
Finlandiya (4)	11,1	10,4	3,1	3,9
Danimarka (5)	12,7	9,6	1,5	6,9
Almanya (6)	10,5	14,4	4,9	5,9
Lüksemburg (7)	10,4	-	0,9	4,1
Fransa (8)	11,1	-	5,2	8,4
İspanya (10)	9,9	-	10,2	9,1
Kanada (11)	9,2	16,6	0,8	10,6
İtalya (12)	8,9	-	8,1	12,8
Avustralya (13)	8,8	17,0	2,7	11,9

Belçika (14)	9,9	18,4	5,5	5,5
Yeni Zelanda (15)	10,9	18,4	1,5	9,2
İngiltere (16)	9,6	21,8	2,1	10,6
İrlanda	9,8	22,6	4,4	9,4
ABD (18)	12,4	20,7	0,4	17,3

Not: Ülke yanında Parantez içindeki rakamlar ülkenin indeks sıralamasındaki yerini göstermektedir.

Kaynak: UNDP, Human Development Report, 2000, s. 172-173.

(-) veri yok.

